

О.Г. Римар

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті наведено теоретико-методологічні узагальнення щодо фіскальної ефективності податкової системи. Визначено ризики зниження фіскальної ефективності податкової системи в умовах кризи та шляхи підвищення фіскальної ефективності податкової системи України.

Ключові слова: податкова система, фіскальна ефективність, податкова політика.

Літ. 18.

О.Г. Римар

ФИСКАЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ В КОНТЕКСТЕ АНТИКРИЗИСНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

В статье приведены теоретико-методологические обобщения относительно фискальной эффективности налоговой системы. Определены риски снижения фискальной эффективности налоговой системы в условиях кризиса и пути повышения фискальной эффективности налоговой системы Украины.

Ключевые слова: налоговая система, фискальная эффективность, налоговая политика.

О.Г. Рymar

FISCAL EFFICIENCY OF TAX SYSTEM WITHIN THE FRAMEWORK OF CRISIS CONTROL

The article offers the theoretical and methodological summary concerning the fiscal efficiency of tax system. Risks of the fiscal efficiency reduction for a tax system in times of crisis are determined as well as the ways of increasing the fiscal efficiency of the Ukrainian tax system.

Keywords: tax system; fiscal efficiency; tax policy.

Постановка проблеми. В сучасній теорії і практиці оподаткування питання визначення фіскальної ефективності податкової системи займає важливе місце, адже головне призначення податкового інституту – забезпечувати достатні та вчасні надходження до бюджету з метою подальшого фінансування суспільно важливих функцій – реалізується саме через механізм фіску.

Загальна система адміністрування податків безпосередньо впливає на показники фіскальної ефективності оподаткування. З одного боку, витрати на функціонування цієї системи знижують загальний показник ефективності, з іншого – збільшення надходжень призводить до збільшення фіскального результату.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Актуальні питання фіскальної ефективності податкової системи досліджують такі науковці: В. Андрущенко [2], А. Крисоватий [11], В. Мельник [12], П. Мельник [13] та інші, проте методичні підходи до оцінювання фіскальної ефективності прямих податків не розроблені.

Мета дослідження – викласти результати дослідження з питань оцінювання фіскальної ефективності прямих податків.

Основні результати дослідження. Фіскальна ефективність податкової системи – це її здатність створювати економічні ефекти, пов'язані із забезпечен-

ням належної фіскальної результативності з допустимих витрат на адміністрування (адміністративних витрат).

Фіскальна ефективність може визначатися як відношення абсолютного обсягу надходжень податків до витрат на їх адміністрування. Економічний зміст отриманого результату показує, яку суму коштів витрачає держава на забезпечення надходжень одиниці грошових ресурсів до бюджету у вигляді податків.

Формулюючи принципи оподаткування, вчені у різні часи звертали увагу на необхідність витрачання якомога меншої суми коштів на потреби забезпечення податкових надходжень [6; 18].

На фіскальну ефективність податкової впливає багато чинників, серед яких одне з провідних місць займає ступінь розвитку методології й технологій податкового адміністрування (включаючи діяльність державних органів, відповідальних за справляння податків).

Слід погодитися з думкою В. Мельника, що від обґрунтованості методики адміністрування та її адекватності економічним реаліям часу залежить здатність держави контролювати дотримання законодавства платниками, регулювати економічні процеси й безпомилково визначати вектори своїх рішень у галузі оподаткування [12].

У процесі оцінки фіскальної ефективності податкової системи дослідники враховують такі показники: затратність підсистеми податкового адміністрування (загальна або відносно податкових надходжень); затратність контролюючого впливу підсистеми податкового адміністрування (загальна або відносно додаткових податкових надходжень) тощо [2; 3; 13].

Автори монографії «Податкова політика України: стан, проблеми, перспективи» запропонували підхід, який дозволяє оцінити ефективність податкової системи через співвідношення витрат на підтримку податкового адміністрування до загальної кількості економічно активного населення [15, 26]. Отриманий показник дозволяє визначити, скільки коштів «сплачує» одна економічно активна особа на функціонування системи національного оподаткування. Щоправда, вказаний підхід не враховує структурних особливостей податкової системи, а тому не дає змоги оцінити фіскальну ефективність окремих податків [17].

Дані про надходження податків, які адмініструються органами Державної податкової служби та Державної митної служби, можна отримати на основі звітів Міністерства фінансів України (у 2008 р. – 227,2 млрд. грн., у 2009 р. – 208,1 млрд. грн.) [9; 10]. Дані про загальні витрати на податкове адміністрування можна отримати на основі аналізу звітів Державного казначейства України або Звітів за бюджетними програмами, розпорядником коштів за якими є Державна податкова адміністрація України та Державна митна служба України.

Згідно з розрахунками, у 2008 р. ефективність податкової система склала 41,38 грн./грн., а у 2009 р. вона зросла до 49,17 грн./грн. Таку тенденцію можна пояснити різким зниженням фінансування органів фіскального адміністрування (так, у 2008 р. обсяг касового виконання бюджетних програм, головним розпорядником яких є Державна податкова адміністрація України, склав 4,67 млрд. грн., а у 2009 р. – 3,59 млрд. грн.) [9; 10].

У контексті нашого дослідження особливо актуальним є питання взаємозв'язку і взаємозалежності між механізмом адміністрування конкретного податку та його фіскальною ефективністю. Здавалося б, такий зв'язок є очевидним: досконаліший та ефективніший механізм адміністрування конкретного податку призводить до зниження витрат на податкове адміністрування та збільшення надходжень, а отже, до підвищення фіскальної ефективності.

Насправді ж, аналіз статистичних даних розвитку податкових систем багатьох країн, в тому числі й України, дозволяє зробити висновок, що такий зв'язок простежується не завжди. Річ у тому, що витрати на функціонування системи податкового адміністрування не завжди «окупуються» у тому періоді, в якому вони понесені. Наприклад, значні витрати на закупівлю комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення можуть погіршити поточні показники фіскальної ефективності, але дати віддачу у майбутньому. Крім того, необхідно враховувати, що головним чинником формування податкових надходжень за основними прямими податками є насамперед дохідність (прибутковість) економіки та її секторів – сектору корпорацій та сектору домогосподарств. У випадку наявності значної бази оподаткування уможливорюються і значні надходження до бюджету (звісно, це не завжди є наслідком зростання витрат на податкове адміністрування).

В умовах економічної кризи необхідно зважати на такі ризики, які призводять до зниження фіскальної ефективності податкової системи:

- зниження активності у легальному секторі, тінізація економіки;
- масове уникнення оподаткування платниками;
- зменшення бази оподаткування;
- зростання ризику корупційних проявів в органах адміністрування;
- відсутність коштів на модернізацію механізмів адміністрування.

Висновки, пропозиції і рекомендації. З метою підтримки високої фіскальної ефективності податкової системи України необхідно:

- удосконалювати технології профілактики податкових правопорушень;
- скасувати малорезультативні податки;
- орієнтувати органи адміністрування на забезпечення належної фіскальної результативності за основними бюджетоутворюючими податками;
- вживати заходи зі зміцнення дисципліни у податкових і митних органах;
- своєчасно виявляти й усувати причини та умови, які призводять до податкових девіацій;
- удосконалювати технології адміністрування податкового боргу;
- реально забезпечити дотримання принципу невідворотності покарання за вчинення податкових правопорушень.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому мають бути виконані дослідження щодо моделювання фіскальної ефективності податкової системи залежно від зміни макроекономічної ситуації.

1. Азаров М.Я., Андрущенко В.Л., Данілов О.Д. Податкові системи зарубіжних країн: Монографія. – К.: Комп'ютерпрес, 2004. – 240 с.

2. Андрущенко В.Л. Фіскальне адміністрування як наука і мистецтво // Фінанси України.– 2003.– №6. – С. 27–35.

3. Андрущенко В.Л., Ляшенко Ю.І. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування // Фінанси України.– 2005.– № 1. – С. 36–43.

4. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Монографія: У 6 т. / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфіменко та ін. — К.: НДФІ, 2004. — Т. 3. Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів. — 308 с.
5. Вартість дотримання податкового законодавства в Україні: Київ, 2009 рік. — К.: Світовий Банк, Міжнародна фінансова корпорація, 2009. — 250 с.
6. Вишневецький В. Принципи оподаткування: обґрунтування та емпірична перевірка // Економіка України.— 2008.— №10. — С. 55.
7. Гесць В.М. Формування дохідної частини бюджету: підсумки, проблеми, перспективи // Економіка і прогнозування.— 2004.— №1. — С.9–30.
8. Десятнюк О.М. Моніторинг податкових ризиків: теорія і практика: Монографія. — Тернопіль: ТНЕУ, 2009. — 312 с.
9. Діяльність ДПА України // Державна податкова адміністрації України // www.sta.gov.ua.
10. Звіт про виконання Зведеного бюджету України станом на 1 січня 2010 року // Міністерство фінансів України // www.minfin.gov.ua.
11. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: Монографія. — Тернопіль: Карт-бланш, 2005. — 371 с.
12. Мельник В.М. До питання формування теоретичних засад адміністрування податків // Фінанси України.— 2008.— №9. — С. 3–9.
13. Мельник П.В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці: Монографія. — Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. — 362 с.
14. Новини Державного казначейства України // Державне казначейство України // www.treasury.gov.ua.
15. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: Монографія / П.В. Мельник, Л.Л. Тарангул, З.С. Варналій та ін.; За ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2008. — 675 с.
16. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Консультант, 2010. — 566 с.
17. Україна: податкова політика та адміністрування податків: Звіт Світового банку. — К.: Світовий банк, 2003. — 128 с.
18. Ярошенко Ф.О. Трансформація державної податкової служби України: Монографія. — Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. — 368 с.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2010.